

GDE SE SUE TRAŽI POREKLO JUNAČKOJ PESMI?

Lazar Čurčić

(Nastavak sa osme strane)

Još veću grešku načinio je Svetozar Matić izdvojivši problem kosovskih pesama kao nekakav izuzetak. U toj situaciji on se našao u položaju da je morao, hteo to on ili ne, da pronađe ne samo uslove nego i mesto koji bi bili sposobni da omoguće jednu sasvim izdvojenu pesničku akciju. Ne samo, činjenica što su bili potrebni kaludjeri (a njih je bilo na čitavom srpskom i hrvatskom jezičkom terenu) nego je morao da iznalaže i takve kaludjere, ili crkvenu organizaciju, koja je bila u čitavom tom našem religijskom sistemu izuzetak. Naročno ovome treba dodati još i to da je autor već unapred negirao izvesnu mogućnost duhovne akcije kod pučana. Eto u toj i takvoj situaciji morao je Svetozar Matić pronaći Srem i dodeliti mu dlogu mesta na kom je rodjena kosovska pesma.

To je jedino novo kod Svetozara Matića ali i to nije originalno. Stoji činjenica da je Srem, da je Fruška Gora, u jednom vremenu predstavljala centralno mesto svega srpskog života. Stoji činjenica da je usmena, pučka književnost ponekad i primala nešto od pisane literature. Ali konstatovati da se usmena književnost razvijala, u našem slučaju, jedino na temeljima pisane literature više je nego nenučno. A kada bi stvar bila samo u tome tada bi se Svetozaru Matiću moglo još što šta oprostiti. Srpski manastiri su bili feudalna imanja sa tradicijom i bogatstvom, obrazovanje je njima služilo tek za utvrđivanje i očuvanje vlasti a ne za budjenje neke narodne svesti. Beć i Pešta još su uvek bili i najnižem kaludjeri od najvrednijeg seljaka fraškogorskog. A kad se taj seljak, i srmački, u licu jednog Vuka dočepao znanja on je znao, a imao je dovoljno snage i hrabrosti, da kaže što ima kazati. Tom seljaku (Vuku), međutim, Svetozar Matić pripisuje zaboravnost.

Jedna nesreća uslovila je jednu srećnu okolnost. Na jednom vrlo malom terenu, tlu uz Srbiju, okupili su se oni ljudi koji su joj mnogo dali, čekajući da joj se vrate, i dadu više nego su joj ikadu ranije dali. Moguće je uz sve okolnosti pretpostaviti da su Vuk, Višnjić, Podrugović, Spasenija i oni što ostadoše bezimeni i mogli primiti ponešto u Sremu. Ali pre svega i iznad svega treba pretpostaviti da je blizina medju pevačima morala usloviti izvesno diferenciranje medju pevačima. Tu je u takvoj situaciji moralno nastati i čišćenje pesama od lošeg. U Sremu su pevači mogli tačnije čuti poneki istorijski dogadjaj (samo toliko i ništa više od kaludjerske kulture) i u tom smislu popraviti pesmu. Pevajući po manastirskim slavama oni su videći „pobožnost“ puka mogli i dodavati ponešto od crkvenog ideja. I to je sve. I to je mnogo od jednog Srema i jedne slučajnosti.

Ono što je najvažnije, a to je Svetozar Matić prevideo, je činjenica da su se svl ovi pevači, pa i Vuk našli u Sremu kao formirani ili pesnički ljudi koji imaju svoj stav prema junačkoj pesmi. Novog u Sremu oni nisu mogli mnogo primiti, niti su primili. Pesme o ustanku ostale su stvar Višnjice i pored njegovog boravka u Sremu. A svemu ovome se ipak mora dodati i to da je bar onim pesmama koje je on objavio, makar i malo, kumovao Vuk.

Gornjim naravno nisu iscrpljeni svi dokazi u korist obaranja teze da kosovske pesme nisu nastale u Sremu. Ponajbolje dokaze pruža pak sam Svetozar Matić. On je našao odnekuda da su kosovske pesme pevali tek oni pesnici koji su bili ili bar imali neke veze sa Sremom. Tako on, utvrdivši da je starac Raško iz Starog Kolašina, konstatiše: „Ali ne samo što Raško nije dao nijednu kosovsku pesmu, nego u Židjanju Ravanice ima i onaj čudni stih (20-ti) „Sjaje noćom kako danjom sunce“ koji upućuje na mogućnost da je Raško pesmu naučio od srpskog pevača“. Neka Svetozar Matić i ne ubraja Židjanju Ravanice u kosovske pesme, to je konačno njegova stvar, ali što mu je onda potrebno da i ovde traži poreklo u Sremu. Valjda ne samo zato da bude sigurniji.

Koliko je daleko išao, a morao je ići, Svetozar Matić, pokazuje i druga konstatacija: da i

„drugi pevač Vukov iz Starog Kolašina, Milija, nije dao ni jednu kosovsku pesmu, kao ni Raško. Kao i Raško on je o kosovkom boju dao samo jedan nagoveštaj u pesmi o Strahinjčiću banu“ (sic!).

Pevači su nesumnjivo putovali. Naravno ne svl i ne u svakim prilikama. Treba pretpostaviti otud da je ponešto starac Raško ili Milija i znao ponešto iz sremačkih pesama ali još više treba pretpostaviti da je ponegde nekom osobenošću kumovao Vuk. Pevač je, to je bar sigurno, uvek bio slobodan da mijenja i stih i reči a samo ga je slika i ideja vezivala. Sigurno je otud da pesma „Smrt majke Jugovića“ nije iz Srema otišla u Hrvatsku. Svetozar Matić za ovo nije našao čak ni formalnih razloga.

Ostaviti treba bez komentara mogućnosti da su pevači isključivo u Sremu mogli naučiti kosovske pesme ali i tome treba dodati da od sremačkih pevača nisu zabeležene te pesme. Treba biti nepismen u poznavanju pučke poezije, pa i poezije uopšte, pa poverovati da bolji pevači uče pesme od slabijih.

Ne treba, međutim običi činjenicu da se Vuk opredjelo za jekavštinu, između ostalog, i zato što su junačke pesme najvećim delom pevane baš na tom narečju. Uostalom zapadna Srbija, istočna Bosna, Hercegovina i severna Crna Gora bile su najudaljenije od svih turskih i nemačkih uticaja pa je normalno otud da se baš na tom terenu našlo takvo pesništvo koje je imalo i najarhajičnije oblike u evropskom smislu te reči. Uz to samo se tako da objasniti i činjenica da je naša junačka pesma i srpska i hrvatska. Samo otuda njena uzajamnost.

Uloga Srema se svrši ovim ne umanjuje. U vreme Vukova rada. U jednom vremenu dakle u njemu su se okupili ljudi koji su mogli doprineti da se sredi ono što će srediti trebal. Od godine 1813 do godine 1815 Srem je zahvaljujući jednoj nesreći uspeo da okupi ono što se inače okupiti verovatno nikada ne bi bilo. Tri godine su bile malo vremena da i u boljim

prilikama utiču na razvitak poezije. Pevači su uz to svoj boravak u Sremu prihvatali tek kao jednu nužnost a kad su već pevali to je bilo otuda što je to vreme tražilo između ostalog i da se peva. Svemu, ovome doprinela je ponešto i Evropa koja je od Vuka tražila uvek novo i novo.

Ne može se najzad negirati ni Vukovo tvrdjenje da „u Srijemu pak i u Bačkoj i u Banatu gusle se danas mogu vidjeti samo u slijepaca“. Treba biti zaista daleko od nauke i poverovati da se Vuk zaboravljao. Treba biti daleko od našeg danas i našeg ovde pa dokazivati da je Srem mogao biti teren na kom su nikle kosovske pesme.

Pitanje porekla kosovskih pesama ostaće još dugo na dnevnom redu. Ono što je danas jasno-ili bi bar trebalo da bude jasnim, to je činjenica da su te pesme pučka poezija. To pučko treba klasno shvatiti. U klasnoj lektvici pak pučani su na najnižoj stepenici. To opet ne znači da oni nemaju svoje civilizacije. Naprotiv. Njihova kultura i njihova civilizacija ravna je svakoj civilizaciji. A jednako tako kao što je buržoazija imala vlastitog Šantića i Rakića, jednako tako kao što mi imamo Klelež i Dačića imao je i pak svoje Rakiće i Klelež. I ne samo što ih je imao nego su naši pučki pevači jednaki i Djuri i Iliću i Crnjanskom i Vasku Popi. A da je to pesništvo vredno pažnje ocelli su već toliki pre nas.

Problem, dakle, nije u iznalaženju novih materijalnih mogućnosti za postojanje jedne ovakve duhovne akcije. Problem je više u priznavanju činjenice. Vuk je toga bio svestran, da je naša junačka, pa i kosovska, pučka pesma. To će reći i ona je klasno opredjeljena poezija. Jer da ona nije takva kako bi se drugice dalo objasniti činjenica da su ponajbolji njeni junaci i iz ovog kosovskog kruga ili nepoznati vlastelini ake su uopšte vlastelini ili su beznačajni feudali (Jug, Miloš Obilić itd. itd.). Svetozar Matić i ne dozvoljava sebi mogućnost ovakve duhovne i literarne akcije pa zato je i daleko od mogućnosti da makar i salgeda problem kome je prisao.

U Novom Sadu, 25 februara 1955 godine

O slikama Slavoljuba Bogojevića

Slikar Slavoljub Bogojević Izlagao je od 12 do 25 maja u Saloni 55 Tribine mladih u Novom Sadu trideset laviranih slika.

I kad ne bude slikao ovako, ovako da mu duh i ruka slobodno, „anarhično“ igraju po sivoj plohi (fotohartije), vertujem, Slavoljub Bogojević se neće odreći, neće moći da se odrekne, ovog fantastičnog likovnog sveta. Jer ovaj izraz je njegov, odgovara njegovoj prirodi, njegovom životnom temperatu, pa svejedno otkuda vukao korene. Ovaj izraz odgovara mornarnom stavu, traženju da taj stav, koji u sebi Slavoljub Bogojević nosi i koji sadrži jednu neodoljivu humorističnu notu, da taj stav bude saopšten adekvatnim likovnim jezikom. Osobenost, što je kvalitet bitno umetnički, prisutan je, nadjen je. Iako, ovo nije celoviti vid stvaranja slikara Slavoljuba Bogojevića. On je baš ponajviše poznat po realističkom, u modernijem značenju te reči, transponovanju. Ovo je interval u njegovom razvoju koji ne mora obavezno da bude nastavljen, čak ni pročišćavanjem i osmišljavanjem većim, ali u koji je on evoluirao i koji nemtinovo ostavlja osetiva na ličnost. Likovni svet je to koji sugestivno deluje, pleni. Fantastika realnosti. Poezija.

Pogledajmo taj svet nošen, lakim povetarcem literature; mada ne one opisnopripovedne, prevaridjene...

Ponegde — pokatkad: čipkasto crnobelo, ko muzičko tkanje, čisto belo, ko zapenjušana planinska reka strasti, sa osećajno izvučenim konturama, akcentima konkretnog doživljaja. GLATARA recimo.

Ponegde — ponekad: samo tanko, nežno, toplo povučene linije na svetlosivoj plohi. Naprimjer: ONE VAPE BESKRAJ. Zaista, onim spontano ucrtanim vertikalama i horizontalama, što mogu prestatviliti siluete dalekih

Fantastika

žena ili čaplje u šetnji po ogromnim prostorijama, svejedno, mi čujemo vapaj za beskrjam; susret sa slikom izaziva u nama osećaj beskrajja. I fino kretanje po beskraju.

Onda: stvo, sivo da dominira, ko melanolija, ko topo smejanje u popijenoj noći kafanskoj, alkoholičarskoj, ljudskoj. Jer i alkohol je ljudska slabost i bol. Životni problem, dakle, koji treba razrešavati (to će više literatura, i sociologija i medicina pre svega, ali zašto ne i slikarstvo). Onda: stvo sa gustocnim, surrovo i tragično, dramatsko, da na kraju, kako bi izbegao strašnu prazninu apsurdnosti, prepregnutost ili monotoniju, voleći da živi najdinamičnije — kriknuo korničnooperetski, jednim brzim ritmom smene sivog belim, presecanjem linija. Paradoksalno. Ko život cirkuskog klovina koji opominje svojom drhtavom humanost i toplim osećajem za ljude, za oči njihove. Oči. Ta ogledala i jezera čovekove unutrašnjosti doživela su ovde jedan širok, zaljubljen tretman. Samo oči. Zašto da ne. Kao bitnost života i — umetnička inspiracija. Skicom daje Slava oči, deformisano. Jer i talasanje čulnog i misaonog u nama je deformisano, neoubičeno kao nadolazeća reka strasti, temperature, pre intervencije svesti, pre upotrebe njenih filtera razumskog, likovnog korisnog. I ruka umetnikova, ne zanatska! kreativna! kreće se disnotatno, i tako na kraju — daće afirmisanu ljetnost čiji je sastavni deo. Skicom i varijacijom Slava Bogojević saopštava, otkriva svoju opsesiju — oči. I sve. I glave i tela ljudska sudbinom, životom prigijećena, i željama vrelim nošena. UDOVICA i sve slike u vezl sa karnevalom i trapezom, ljudskim vratolomljima (činjenim radi egzistencije i po neizbežnom nagonu).

U sivilu tom sadržana je i lirska kontemplacija, razmišljanje i intuicija slikareva.

Osnivač Enciklopedije i njen urednik, Diderot s Holbahom bio je žiga prosvjetiteljskog misanog žisota i borbe. I kao filozof i kao estetičar Didro zauzima značajno, prvo mesto među francuskim prosvetiljima-filozofima 18 veka. U već se umetnošću Didro je bio i njen teoretičar. Borio se da i ona kao i filozofija postane i bude nova.

Diderova estetika, kao što je uostalom i bila filozofija prosvetnosti, sva je nadahnuta novim duhom, okrenuta životu i čoveku, nosi zahtev i praktično se bori da umetnost oslobođi starih formi klasicizma, dogme i crkve, da je učini aktivnom i tvoračkom u odnosu na čovekov razvitak, pogled na svet, da i ona doprinosi

da ljudi menjaju svoju sliku o svetu, svoje suštine. Umetnost treba da se odrekne svega natprirodnog i bude čovekova. To je bitna činjenica istoriskog značaja Diderove filozofije i estetike, ta revolucionarnost i humanizam koji i danas istinski uzbudjuju.

Esej „Filozofska istraživanja o poretku i prirodi lepoti“ (1751) ranije Diderov rad, pa tako je pisani dosta opstraktno, i danas ima svoj značaj za estetiku. Tu svoja prva naziranja o umetnosti Didro je dalje razvijao u mnogim svojim delima. Prevazilazeći svoju teoriju o umetnosti kao podražavanju prirode, on je uočio: da se u umetničkom stvaranju akt samog stvaračkog subjekta ne sme zapostavljati, i da

je ta estetska delatnost složena te, za razliku od čisto misaone, uključuje i druge psihičke i objektivne društvene fenomene u sebi.

Trećći da odredi suštinu lepoti, Didro mu ne pridaje utilitaristički značaj. Resavajući taj problem kompleksno, on ističe, suprotno ranijim teoretičarima: da se korist ne može uzeti kao jedina osnova, uslov i činilac fenomena lepoti. Lepo proizilazi iz percepcije koju mi stičemo preko čula o izvesnim stvarnim odnosima koji postoje u prirodnim i ljudskim tvorevinama. Saznanje tih odnosa je osnova lepoga, koje se ne javlja odvojeno od istinitog i dobrog. Didro je dialektički mislio uteći da lepo kao takvo nije nešto apsolutno.

U eseju „O dramskoj poeziji“ (1758) i u „Paradoks o glumcu“, (1770), Didro ističe nove tendencije, najvažnija je moralistička, i nove zahteve u oblasti dramske i pozorišne umetnosti. Dramska dela treba da budu prirodna, istinita, nasuprot klasicističkoj tradiciji pozorišta, koja je umetnost učinila praznou, irveštanom i lažnom. Dramski likovi treba da su celoviti, prirodni, jasni kako bi mogli da deluju na gledaoca i da ih vaspitavaju u novom i zdravom duhu.

Treba pomenuti da vrlo značajnih mističarstvo o boji, svetlosti i senči, ima u „Eseju o slikarstvu“ (1765) — koje će tek moderno slikarstvo prihvati i praktično koristiti.

I pored izvesnih ograničenosti, ovo delo u osnovi aktuelno je i danas, vredno je pažnje, naročito onih koji se interesuju za umetnost i njome bave. Jer značaj i snaga Diderove estetike je u tome što ona umetnost shvata kao izraz čovekovog života i borbe, suprotno dotadanju idealističkim i skolastičkim shvatnjima umetnosti. Iako je Didero osnovne estetske probleme rešavao racionalistički, često apstraktno, dubina njegove misli je u tome što je oslobođao umetnost od miraka Srednjeg veka, ukazujući joj put daljeg razvoja, koji umetnost u izvesnom smislu i danas produžuje...

Predgovor Dr. Veljka Korača bogat je u svome sadržaju, nosi mnoge detalje i činjenice o pišećem životu i radu.

Živojin Nikolić

HENRI RUSO:

Džungla

realnosti

Ali, zadržimo pažnju duže na onome što nas je najviše okupiralo, osvojilo ovde na izložbi. Pored GITARE I VAPAJA..., razume se.

JANIČARI — dramatskotragična opservacija. Jedan doživljaj sugeriran dugim lučnim potezima (gotovo same sablje i polumeseci). I: zlini i tužnim očima (opet!). Izvanredno komponovan, likovno, mislim, jedan podatak robovanja pod turškim osvajačima, — osvajači u origjanu. Ritam jedan.

GRK (ili čovek s frulom, sve jedno) — sivocrni kontrasti koji zvuče meko i deluju prijatno kao narodni folklor. Svečano i melanholično. Slično i BILJANA, kod koje, međutim,amo smeta nacifranost.

ZALAZAK je fino iznijansiran u jasnim tamnosvetlim tonovima na čistoj širokoslobodnoj sivoj plohi. Tu je crtež pročišćen, jednostavan. Lirska, posle GITARE I VAPAJA, valjda najpotpunije dočarana. I, gledajući tu sliku, u čoveku se budi čežnja za sanjanim krajevima. One ptice u dubini, sitni akcenti na ogromnom sutorom nebu, leti su naših večernjih snova u daljine, iz vojničkog logora ili zatvora, recimo, majci ili dragoj. Ugašeno suncje budi setu. Dubina je tu sugerirana ubedljivo.

SATIR, opet, ponese gracioznošću crteža.

GUTAČ PLAMENA — jedna skromnijim sredstvima ispričana neverovatnost. Tu imamo sveftosivo da dominira u pozadini, a u prvom planu linije u izvesnoj geometrijskoj proporciji sa tamnosivim akcentima i belim plamenovima. Samo tim elementima, i očima iskolačenim! slika je sugerirala jednu smelost, strah i neobuzdanost. Sve, linije i akcenti, dato je tako da istakne ono dogadjanje u sredini, one plamenove što ih drže prenapregnute ruke i pričinju ustima.

MORNAR sa glavom ko trup broda u rukama, zamislijen — o moru i daljinama samo misli, ploveći brodom mašte — izvanredna je literarna ilustracija, no zašto ne i likovna! asocijacija.

Ploha siva na kojoj je suzno oko i stih jedan, linijom uokviren — zove litrikom, čežnjom i tugom.

A dve slike, koje su direktna prikazanja snova, zadrže pažnju ritmom tamnog i svetlog, njihovim neobičnim rasporedom, i izvesnim skoro plastičkim efektom.

Slavoljub Bogoević se zanosi arabeskom, apstrakcijom, spontano i necenzurisano pusti da se duh i ruka igraju i daju oduska njegovom intenzivnom treperenju i želji da sam, kao život gradи oblike. I da po sopstvenom osećanju uspostavlja kolorističke odnose (oni su ovde svedeni na dva osnovna — svetlost i tamninu) — da daje svoju ritmiku, neobjektiviziranu.

A stil, likovnomaštorski stil Slavoljuba Bogoevića prikazan ovom izložbom jeste prevashodno geometriziran crtež, susretanje kosih i pravih linija pod oštrim uglovima, spontanost vertikalika. Kolorističko bogatstvo nadomešeno je duhovitošću i majstorstvom crtanja, nijansiранjem svetlosti i tamnину. Tu Slava otkriva svoj afinitet prema čudesnom Pišasou (GERNIKA) koji deluje neumoljivo u tekućem modernom vremenu. I stasnem Lubardi. Pa, reklo bi se, i groteskni Maskarelli i zamišljivi Vozarević odzvanjaju kroz Slavina ostvarenja. Uostalom, ko je izrastao više mimo tokova duha opštčevičanskog? Ko mimo civilizaciju i geniju i stilova tolikih? Pogotovo, kažem, ako je htelo da se pentra dalje, ka visovima umetnosti. Najzad, nedopustivo je tražiti samo tudje odleske na nebu jedne nesumnjive individualnosti. Slavoljub Bogoević ima smelost za senzaciju i pustolovinu. Čulno i intelektualno takodje predstavlja njegov potencijal. Mada i (na ovaj izložbi) — bremenit iracional-

nošću, koja danas tu, gde se život osmišjava, traži, ta iracionalnost, ta smelost, da bude više oplemnjena, više produhovljena. Da u svojim vibracijama, ali i jasnoći, iznijansi ranost, svojoj jednostavnosti kreacije bude natopljena više životnim sadržajem. Iako se time ne isključuje likovno doživljavanje u suroj kontemplaciji i prodorima u svet ideja. (U čemu je, uzgred budi rečeno, smisao današnjeg čoveka, društva, ako ne u njegovoj volji da zamisla, da sanja o nečem novom, lepšem, neverovatnom, ako ne u dinamičnosti ideja i akcije!). Sintetičnije, međutim.

Ja verujem u iskrenost mladosti. I vidim: Slavoljub Bogoević raspolaže tim osnovnim kvalitetom umetničkim, ljudskim. Ne sumnjam u iskrenost njegovog ispođedanja. Volim da drugojem s tim buntarom protiv malogradjanske steriliti i trivijalnosti. S njim, nemirnim, koji će sav zaroniti u život i izneti u život svog slikarstva život, i oporu stvarnost koju življu, kao snovljenje, čežnju, kao snagu, i strast i tugu. Njihove boje i oblike. Podignuto bogatstvo života do vizije. Jer ovaj stvaralač voli ljade, obične i smeće.

Jedno proleće je zauvek pokazalo uspon do fantastike slikara i pesnika Slavoljuba Begojevića, onog vrsnog majstora realistične palete koji ni ovim nije prestao to da bude. Ali postaje i nešto više: postaće sigurno. Spojiće se realističnost i fantastika. Uočljivo je to već na ovoj izložbi. I biće snažnije transponovanje. Jer on poseduje talenat i moć uobraziliće. A neizveštašen je.

Neutilitarni pred ovim slikarima — mi smo osetili ritmicu našeg vremena nespokojnog i neizgubljenog, sagledanog živim očima jednog nadarenog slikara.